

А. С. БЕЗСМЕРТНИЙ, здобувач відділу новітньої історії України, Інститут українознавства імені І. Крип'якевича, Львів

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ КУПЕЦЬКИХ ТОВАРИСТВ ЛЬВОВА У 20-Х – 30-Х РР. ХХ СТ.

Стаття присвячена дослідженню освітньої діяльності купецьких товариств міста Львова у сфері професійної підготовки своїх членів та підвищення їх кваліфікаційного рівня. Така діяльність здійснювалася шляхом організації навчальних курсів та налагодження співпраці із львівськими освітніми закладами. Проводячи її, керівники купецьких організації намагалися підняти в суспільстві престиж професії купця, ставлення до якої в суспільстві було вкрай негативне.

Ключові слова: Львів, міжвоєнний період, торгово-галузеві курси, Купецька Конгрегація, Союз Українських Купців.

Вступ. У контексті дослідження діяльності купецьких товариств Львова впродовж міжвоєнного періоду, важливим питанням є аналіз їхньої діяльності у сфері комерційної освіти, зокрема, фахової підготовки своїх членів.

В українській та польській історіографії досліджуване питання побіжно розглядалося Т. Філяром та В. Несторовичем [1; 2]. У працях цих авторів висвітлено діяльність Союзу Українських Купців (далі Союз) в організації торгово-галузевих курсів та співпраця Союзу із «Рідною Школою» товариства «Просвіта», в якій українська молодь здобувала комерційну освіту.

Окремі аспекти освітньої діяльності Союзу висвітлила О. Вербова у своїй праці «Західноукраїнське приватне підприємство міжвоєнного часу» [3].

У монографії С. Гелея, присвяченій історії Львівської Комерційної Академії, простежено співпрацю єврейських та польських купців із кураторією академії [4].

Окрім праць вітчизняних та польських дослідників, було опрацьовано публікації інформативно-довідкового характеру, які виходили у міжвоєнній Польщі [5; 6].

Основу джерельної бази даної статті неопубліковані архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (далі: ЦДІАЛ); Державного архіву Львівської області (далі: ДАЛО); Відділу рукописів Львівської Національної бібліотеки імені В. Стефаника (далі: ЛНБ НАН України); а також матеріали місцевої та купецької преси [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13].

Метою дослідження є висвітлення освітньої діяльності єврейських, польських та українських купецьких організації, які діяли у місті Львові в 1920-х – 1930-х рр. ХХ ст. та виявлення її впливу на фаховий рівень купецтва.

Виклад основного матеріалу. Впродовж міжвоєнного періоду у Львові працювало декілька державних і приватних купецьких гімназій та шкіл: Державна чоловіча купецька гімназія із чотирирічним терміном навчання, приватна коєдукаційна купецька гімназія українського педагогічного товариства «Рідна

Школа», Єврейська торгова школа-ліцей, і приватний коєдукаційний торговий ліцей [6, s. 28-29]. Під час навчання вихованці проходили торгову практику (в якості помічників у крамницях). Так, Є. Дмитрух, який володів складом із зброєю на вулиці Легіонів (тепер вул. Січових стрільців), до 1922 р. працював помічником у купця М. Дзіковського; Л. Хельман і Я. Тігер були торговими помічниками у купця М. Сольда, а 1929 р. відкрили свою крамницю із продажу заліза [5, s. 328].

Керівники польських купецьких організації намагалися запровадити освітній ценз для купців, адже підставою для зайняття торгівлею була спроможність купівлі торгово-промислового свідоцтва, а не рівень освіти [1, s. 113]. Представники польського та українського купецтва вважали, що такий стан речей погіршує престиж їхньої професії у суспільстві [1, s. 113-114]. У 1935 р. Купецькою Конгрегацією було прийнято рішення ввести освітній ценз для купців. Ті з них, хто викопував торгові свідоцтва вищих категорій, повинні були отримати свідоцтво про закінчення купецької гімназії та торгового ліцею. _

Польські купці співпрацювали із львівськими навчальними закладами комерційного спрямування. Зокрема, учні трьох із них провели у 1932 р. конкурс виставкових вітрин у крамницях членів Купецької Конгрегації [8, арк. 14]. Товариство польських купців та промисловців Південно-Східних воєводств делегувало з-поміж своїх членів викладачів до Купецької гімназії і гарантувало їй учням проходження торгової практики у крамницях членів цього товариства [8, арк.14]. Крім того, купецькими товариствами Львова створювалися власні торгові школи. Наприклад, при Купецькій Конгрегації діяла торгова школа, викладачами в якій працювали її члени [7, арк.6].

За керівництва Л. Хошовського, Купецька Конгрегація Львова брала участь в організації торгової академії. Члени єврейських і польських купецьких товариств міста брали участь у роботі кураторії Вищої школи закордонної торгівлі (найпрестижнішого львівського навчального закладу комерційного спрямування). До складу кураторії увійшли купці Львівського товариства купців та Купецької Конгрегації: С. Беньковський, С. Більбель, В. Хаес, Ю. Літвінович, М. Рапопорт, Я. Судхоф [4, с. 97, 108].

Навчання у школі було платним і тривало два роки. Абітуренти проходили підготовчий вступний курс. Серед студентів переважали діти комерсантів і службовців. У 1925 - 1926 навчальному році у ній навчалося 190 студентів: 171 поляк, 12 українців, 3 німці, 3 євреї і угорець. У 1937 - 1938 рр. школа отримала статус академії. Збільшилася й кількість її студентів. Станом на цей навчальний рік в академії навчалося 1017 студентів (здебільшого поляків).

При академії створювалися товариства польських, єврейських, та українських студентів, які навчалися у ній. Товариства всіляко сприяли студентам. Зокрема, Товариство Українських Студентів Високої Школи Закордонної Торгівлі заснувало Господарський Стипендійний Фонд, за допомогою якого українські студенти проходили торгову практику за кордоном [2, с. 144]. Союз співпрацював із торгівельною школою «Просвіти», яка відновила свою роботу 1915 р. під

керівництвом О. Сенкратовича (згодом – А. Березовського). У 1917 р. в ній навчалося 17 учнів.

З початком нового шкільного року школу очолив Д. Коренець – професор філії академічної гімназії у Львові. До підготовчого класу школи було прийнято 30 учнів. Д. Коренець намагався популяризувати важливість отримання фахової комерційної освіти серед українського населення, яке вважало купецький фах неprestижним. Під його авторством з'явилася низка статей на цю тему. Д. Коренець провів рекламну акцію серед батьків і вчителів шкіл. Плата за навчання у школі становила 120 корон. Учні вивчали: християнську етику, українську мову, історію України, польську та німецьку мови, кореспонденцію, купецькі рахунки, геометрію, науку про торгівлю і векселі та інші предмети.

У лютому 1924 р. керівники товариства «Просвіти» передали школу у власність Українського Педагогічного Товариства – «Рідна Школа». Згодом було утворено чотирирічну купецьку гімназію у якій навчалося 285 учнів. Проводився також однорічний адміністративно-торгівельний курс на якому навчалося 100 учнів, і однорічні торгівельні курси для абітурієнтів, який пройшли 116 учнів.

Заслугою Д. Коринця була й організація однорічного курсу абітурієнтів, куди вступали українські студенти, які не мали фінансової можливості продовжити навчання за кордоном. На курсі вивчали політичну економіку, економічну географію, історію і теорію кооперації, організацію кооперативних і приватних торгових підприємств, купецьку і «політичну» математику, кореспонденцію, торгове і кооперативне законодавство, науку про торгівлю, векселі і товарознавство. До обов'язкових предметів належали німецька, французька і англійська мови, друк на машині і стенографія.

Гімназія забезпечувалася кваліфікованими кадрами. У ній працювали: А. Березовський (очолював Організацію Українців м. Львова), І. Лежогубська (викладала німецьку мову і купецьку кореспонденцію), літературознавець і бібліограф Є. Пеленський, О. Вербова читала українську та польську мову, історик І. Витанович – історію кооперації, інженер Л. Савойка – товарознавство, Ф. Свістель – торгове право, З. Котович – науку про торгівлю, В. Несторович – економіку і книговодство (діловодство), діяч «Пласту» Т. Білостоцький – купецькі рахунки, стенографію і машинописання, християнську етику – отець П. Хомин [2, с. 136 - 137].

У 1934 - 1935 рр. в школі навчалося 83 учні, а на річному курсі абітурієнтів – більше 100 осіб. У 1938 - 1939 навчальному році у ній здобули освіту 265 учнів. Навчання в гімназії було платним і становило 250 злотих на рік.

У травні 1935 р. із приводу святкування свята св. Юрія голова Союзу пожертвував на потреби школи 200 злотих. У планах керівництва Союзу було також відкриття державної купецької школи із українською мовою навчання [1, с. 243]. Керівники Союзу організували кілька секції для українських студентів, які навчалися у місцевих вузах та школах економічно-комерційного профілю. У грудні 1925 р. при Союзі було відкрито секцію торгівельної молоді, яку спочатку очолив Є. Говикович, а згодом – О. Левицький та М. Левицький). На початку 1936 р. секція

налічувала 84 члени [2, с. 65]. Для студентів влаштовувалися дансингові (танцювальні) вечори, змагання із пінг-понгу. При секції діяв спортивний і шаховий гурток «Шаховий Коник», яким керував член СУК купець Є. Думин. При секції працювали: бібліотека, щадничий гурток, та каса самодопомоги [2 с. 64-66].

За керівництва Р. Зубика (тогочасного голови Союзу), у березні 1927 р., при Союзі було засновано секцію студентів Вищих Торговельних Шкіл [2, с. 319]. Проте інші керівники союзу критично ставилися до її діяльності. Зокрема Г. Гануляк зауважував: «Українському купецтву бракує людей із організаційним хистом. Наша молодь, думаю про купецьку молодь хоч би та, яка скінчить вищі торговельні школи не має на жаль купецького хисту, не має замилювання до свого фаху... Ось в Союзі є секція молоді вищих торговельних шкіл. Ми поклали на неї великі надії. Думали, що секція буде співпрацювати із нами в напрямку організації купецтва, а між тим займається виключно шкільними, студентськими справами...» [10]. Не зважаючи на свої критичні зауваження, Г. Гануляк теж опікувався українським студентством. За його ініціативою було створено фонд торгової молоді у Промбанку (банку Союзу).

У березні 1930 р. за ініціативою члена Союзу І. Мельника було створено «Торговельник» (освітнє товариство, яке діяло при школі «Просвіти»). На основі останнього була організована культурно-освітня секція, яка діяла в рамках новоствореного «Торговельника» до 1935 р. Станом на березень 1931 р. у його складі налічувалося більше 50 членів [1, s. 221]. Товариство надавало матеріальну допомогу своїм членам, і влаштовувало навчальні курси. У березні 1936 р. студенти-члени цього товариства, організували у Львові виставку українських промислових виробів. У листопаді 1937 р., за ініціативою «Торговельника», відбулася конференція на тему: «Сучасні економічні змагання українців», організаторами якої були Р. Ільницький і М. Логуш [2, с.140]. Під час конференції обговорювалося гасло «Збагачуйтеся». Учасники конференції дійшли висновку, що в українському суспільстві панує думка про те, що фах лікаря і адвоката є більш суспільно важливим, аніж фах приватного купця [1, s. 271].

Для підвищення професійної підготовки своїх членів та студентської молоді, купецькі товариства організували торгові курси з продажу товарів. Впродовж лютого – березня 1937 р. Купецька Конгрегація провела один із таких навчальних курсів. Його програма включала: товарознавство, техніку продажу товарів, економічну географію, техніку рекламування, купецьку калькуляцію, техніку облаштування вітрин. У навчанні взяло участь 105 осіб. Впродовж року було організовано ще кілька курсів: курс організації продажу і реклами, курс для купців і торгових помічників, курс з облаштування крамничних декорації та десятиденний курс декораторів крамничних вітрин для купців, помічників, і торгових практикантів. [7, арк.2].

Навчальні курси організувалися і у наступні роки. Один із платних курсів у квітні 1939 р. був проведений місцевою Купецькою Конгрегацією, Об'єднанням християнських торгових представників та Польським союзом торговців [11]. У

травні шкільна секція Купецької Конгрегації розпочала навчальний курс для кандидатів на посади торгових представників і торгових агентів.

Свої торгово-галузеві та однорічні торгівельні курси проводив і Союз. Курси популяризувалися за допомогою часопису Союзу «Торговля і Промисл», в якому зазначалося: «курси потрібні для українського купця, фаховий вишкіл якого часто є дуже скромним, а купець українець має грізного конкурента іншої національності, не тільки тому що той оборотніший, хитріший, і засібніший, але теж тому, що він фахово освічений. Коли хочемо з ним миритись і витримати конкуренцію, мусимо озброїтись цією зброєю, що він має» [12].

Перші курси пройшли на початку 1937 р. [3, с. 40]. Слухачі отримували свідоцтва про їх закінчення і додаток із переліком предметів та оцінок за них. Серед дисциплін значилися купецька арифметика, діловодство, кореспонденція так званих конторових вправ, торгівлі і векселів, торгове і промислове законодавство, державний устрій, суспільна економіка, торгова географія, товарознавство, англійська та французька мови, історія кооперації і стенографія [9, арк. 1-2]. У Львові такі курси закінчили 225 слухачів із різних місцевостей Галичини, Волині, Лемківщини, та Холмщини [3, с. 42].

Викладачами на курсах працювали члени Союзу: Г. Гануляк, І. Калитяк, Д. Конюх, М. Ковалів, М. Лазорко, А. Мілянчик та інші. Деякі з них вели свої приватні курси. Зокрема, Ю. Ломага відкрив школу друку на друкарських машинах [13]. Загалом було проведено 7 торгових курсів [2, с. 49]. Перший курс тривав тиждень і включав 30 годин теорії та 20 годин практики. Курс закінчило 47 осіб. Наступні курси проводилися під керівництвом директора Купецької гімназії «Рідна Школа» – А. Ковалиська. Викладачами працювали учителі гімназії та члени Союзу: А. Березовський, Т. Білостоцький, З. Котович, В. Несторович, Г. Гануляк, І. Калитяк, Д. Конюх, М. Ковалів, М. Лазорко [2, с. 130]. Із 75 учасників курсу його закінчили 69 осіб. Третій курс тривав впродовж січня - лютого 1938 р. (охоплював 120 годин теоретичних і практичних занять). Четвертий курс із 40-ка слухачами пройшов взимку наступного року. Керівництвом Союзу також було заплановано проведення п'ятого курсу (мав відбутися влітку наступного року), проте його не провели через заборону влади [2, с. 130-131]. Кілька торгових курсів було проведено також по філіях союзу, зокрема, у Яворові та Станіславові [2, с. 131].

Польська преса негативно реагувала на організацію навчальних курсів для українських купців і студентської молоді, зазначаючи, що на них не бракує «українсько-політичних викладів». Але, з іншого боку, закликала брати приклад з українських купців [3, с. 73]. Курси відвідували купці, які займалися продажем споживчих, текстильних, галантерейних, шкіряних виробів, заліза, косметично-фарбових товарів, палива, книг та підприємці, які володіли гастрономічними закладами. Учасники також проходили практику в українських крамницях та фабриках [3, с.133].

Після закінчення курсів їх керівник З. Котович зазначив, що купецьким фахом цікавляться магістри університетських студій і випускники середніх шкіл, які, на його думку, «дадуть нове забарвлення українському купецькому станові, і опруть

його на солідній науковій підставі...» [3, с.131]. Тогочасний голова Союзу Я. Скопляк вбачав у них важливий підготовчий етап у відкритті крамниць майбутніми купцями. В одній із своїх промов він зазначив: «У попередні роки підприємства закладалися часто без практики, без поради від організації. Причому купці дивилися на своє підприємство як на джерело заробітку.... Сьогодні чимало змінилось. У ряди торговельних і промислових підприємців стають нові люди, повні життя і енергії, теоретично і практично підготовлені...» [3, с.75].

Керівництво Союзу дбало і про професійний рівень керівних кадрів союзу. По філіях Союзу проводилися курси підвищення кваліфікації їхніх керівників [2, с.132 -133].

Перший курс для керівників філій союзу відбувся влітку 1938 р. У ньому взяли участь 11 керівників філій та 39 кандидатів на керівні посади філій Союзу [2, с. 133].

Висновки. Таким чином, купецькі товариства міста Львова впродовж міжвоєнного періоду займалися фаховою підготовкою своїх членів. Для них створювали спеціальні навчальні курси із продажу. Польські і єврейські купецькі організації тісно співпрацювали із вищими та середніми навчальними закладами комерційного профілю. Союз співпрацював із школою «Просвіти», яка належала товариству «Рідна Школа». Власні торгові школи відкривали і купецькі товариства, які та намагалися ввести у дію законопроект про освітній ценз для купців.

Список літератури: 1. *Filar T.* Ukraińskie galicyjskie sfery gospodarcze w drugiej Rzeczypospolitej / Tadeusz Filar. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2011. – 355 s. 2. *Несторович В.* Українські купці і промисловці в Західній Україні 1920 – 1945 / В. Несторович. – Торонто; Чикаго: Клуб українських професіоналів і підприємців, 1977. – 342 с. 3. *Вербова О.* Західноукраїнське приватне підприємство міжвоєнного часу / О. Вербова – Львів: Піраміда, 2001. – 212 с. 4. *Гелей С.* Львівська комерційна академія: нарис історії / Степан Гелей. – Львів: Видавництво ЛКА, 2008. – 622 с. 5. *Almanach żydowski zawierający szereg artykułów wybitnych literatów, polityków i publicystów oraz czołowych postaci Małopolski Wschodniej /* Wyd. Herman Stachel – Lwów: Kultura i sztuka, 1937. – 708 s. 6. *Szkoly zawodowe w Okręgu Lwowskim: Informator /* Opr. przez Wydział Szkolnictwa Zawodowego. Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego – Lwów : Nakł. «Dziennika Urzędowego», 1939. – 108 s. 7. *ЦДІАЛ – Ф. 702. – Оп. 1. – Спр. 8 – 59 арк.; ЦДІАЛ – Ф. 702. – Оп. 1. – Спр. 30 – 21 арк.* 8. *ДАЛО – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 2355. – 99 арк.* 9. *ЛНБ НАН України, відділ рукописів Ф. 9 (О \ Н) – спр. 5137. – арк. 1 – 2.* 10. *Діло – 1928. – серпень.* 11. *Biuletyn Kongregacji Kupieckiej we Lwowie R. 1. 1939. № 1.* 12. *Торговля і промисл – 1936. – Ч. 12.* 13. *Наше Завтра – 1931. – 15 грудня.*

Bibliography (transliterated): 1. *Filar T.* Ukraińskie galicyjskie sfery gospodartsze w drugiej Rzeczypospolitej. Krakow: Wydawnitstwo Uniwersytetu Ekonomitsznego, 2011. Print. 2. *Nestorovich V.* Ukrayins'ki kuptsi i promyslovtsi v Zakhidniy Ukrayini 1920 – 1945. Toronto; Chykhaho: Klyub ukrayins'kykh profesionaliv I pidpryyemtsiv, 1977. Print. 3. *Verbowa O.* Zakhidnoukrayins'ke pryvatne pidpryyemstvo mizhvoyennoho chasu. L'viv: Piramida, 2001. Print. 4. *Heley S.* L'vivs'ka komertsiyna akademiya: narys istoriyi. L'viv: Vydavnytstvo LKA, 2008. Print. 5. *Almanach żydowski zawierajątsy szereg artykułów wybitnych literatów, polityków i publitsystów oraz tszołowych postatsi Małopolski Wschodniej /* Wyd. Herman Stachel – Lwov: Kultura i sztuka, 1937. Print. 6. *Szkoly zawodowe w Okręgu Lwowskim: Informator /* Opr. przez Wydział Szkolnitstwa Zawodowego. Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. Lwov: Nakł. «Dziennika Urzędowego», 1939. Print. 7. *TsDIAL – F. 702. – Op. 1. – Spr. 8 – 59 ark.; TsDIAL – F. 702. – Op. 1. – Spr. 30 – 21 ark.* 8. *DALO – F. 1. – Op. 18. – Spr. 2355. – 99 ark.* 9. *LNB NAN Ukrayiny, viddil rukopysiv F. 9 (O \ N) – Spr. 5137. – арк. 1 – 2.* 10. *Dilo – 1928. – serpen'.* 11. *Biuletyn Kongregatsji*

Kupietskiej we Lwowie R. 1. 1939. № 1. **12.** *Torhovlya i promysl* – 1936. – №. 12. **13.** *Nashe Zavtra* – 1931. – 15 hrudnya.

Надійшла (received) 08.10.2014

УДК 94(477. 83-25): 37.014.018.46:[658.8:06.015] «1920/1930»

Освітня діяльність купецьких товариств Львова у 20-х-30-х рр. ХХ ст. / А. С. Безсмертний // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Х. : НТУ «ХПІ», 2014. – № 54 (1096). – С. 22-28. – Бібліогр.: 13 назв. – ISSN 2079-0813.

Стаття присвячена дослідженню освітньої діяльності купецьких товариств міста Львова у сфері професійної підготовки своїх членів та підвищення їх кваліфікаційного рівня. Така діяльність проводилася шляхом організації навчальних курсів та налагодження співпраці із львівськими освітніми закладами. Проводячи таку діяльність, керівники купецьких організацій намагалися підняти в суспільстві престиж професії купця, ставлення до якої було вкрай негативне.

Ключові слова: Львів, міжвоєнний період, торгово-галузеві курси, Купецька Конгрегація, Союз Українських Купців.

УДК 94(477. 83-25): 37.014.018.46:[658.8:06.015] «1920/1930»

Образовательная деятельность купеческих обществ Львова в 20-х-30-х гг. ХХ в. / А. С. Безсмертний // Вестник НТУ «ХПИ». Серія: Актуальные проблемы истории Украины. - Х.: НТУ «ХПИ», 2014 - № 54 (1096). - С. 22-28. Библиогр. : 13 назв. - ISSN 2079-0813.

Стаття посвящена дослідженню освітньої діяльності купецьких товариств міста Львова в сфері професійної підготовки своїх членів та підвищення їх кваліфікаційного рівня. Така діяльність проводилася шляхом організації навчальних курсів та налагодження співпраці із львівськими освітніми закладами. Проводячи таку діяльність, керівники купецьких організацій намагалися підняти в суспільстві престиж професії купця, ставлення до якої було вкрай негативне.

Ключевые слова: Львов, межвоенный период, торгово-отраслевые курсы, Купеческая Конгрегація, Союз Украинских купцов.

Educational activities Lviv merchant associations in 20-th-30-th yeraes of XX century / A. S.Bezsmertnyy // Bulletin of NTU «KPI». Series: Actual Problems of the History of Ukraine. – Kh.: NTU «KPI», 2014. - № 54 (1096). - S. 22-28. Bibl.: 13. - ISSN 2079-0813.

Article is sanctified to research of educational activity of merchant societies of Lviv in the field of professional preparation of the members and increase of them qualifying level. Such activity was conducted by organization of educational courses and adjusting of collaboration with Lviv educational establishments. Conducting such activity, the leaders of merchant to organization tried to heave up in society prestige of profession of merchant, attitude toward that was extremely negative. Quite a bit merchants were considered swindlers and easy riders that cheat customers. Despite this merchant organizations managed to change attitudes in society itself and to improve the professional, and educational level of merchants.

Key words: Lviv, the interwar period, trade and industry courses, Merchants Congregation, Union of Ukrainian Merchants.